

EVROPSKY VÝZNAMNÁ LOKALITA HOCHBERK

O PROJEKTU

Projekt s názvem „**Obnova biotopů a druhů subpanonských travinnobylinných porostů**“ koordinuje **Bratislavské regionálne ochrannárske združenie (BROZ)**, za slovenskou stranu je partnerem Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky. Na české straně je partnerem projektu **Český svaz ochránců přírody základní organizace Onyx** ve spolupráci s Jihomoravským krajem. Zkrácený název (akronym) projektu zní: **LIFE Subpannonic**.

Projekt je zaměřen na zlepšení stavu a následnou ochranu ohrožených druhů rostlin i tzv. evropsky významných lokalit v rámci soustavy Natura 2000. Často se jedná o přírodní fenomény výjimečně vzácné nejen v rámci Slovenska a České republiky, ale celé Evropské Unie. Bylina ruměnice turňanská se vyskytuje pouze na 5 lokalitách v Evropě, z toho na 4 na Slovensku, na 1 v Maďarsku. Další rostlina pelyněk Pančičův roste pouze na 10 lokalitách, z toho na 3 na Moravě, na Slovensku se nevyskytuje. Orchidej jazýček východní roste na Slovensku pouze na pěti lokalitách, v České republice v současnosti neroste, je znám jen z historických záznamů.

Nejen tyto ohrožené, a tudíž zákonem přísně chráněné rostliny jsou předmětem zájmu projektu LIFE. Jsou to také celé ekosystémy, které umožňují život mnoha dalším ohroženým druhům rostlin a živočichů, motýlů, brouků nebo ptáků. Jde konkrétně o 450 hektarů suchých a stepních trávníků tzv. panonské oblasti, která na jižním a východním Slovensku i jižní Moravě hostí množství teplomilných druhů. Současně jsou však tyto trávníky ohroženy opuštěním tradičního hospodaření, které se projevuje změnou zhoršováním stavu trávníků, zarůstáním dřevinami nebo invazními druhy rostlin. Z tohoto důvodu je také cílem projektu zajistit už v jeho průběhu, ale také po jeho skončení, návrat tradičního způsobu hospodaření, především kosení a pastvy ve spolupráci s místními farmáři.

Z projektu tak nebude mít prospěch pouze příroda, ale také lidé. Z jeho přínosů budou těžit jak majitelé dotčených pozemků a místní obce, tak i široká veřejnost a návštěvníci regionu.

Na české straně se projekt věnuje těmto sedmi lokalitám evropského významu: Špidláky, Bílý kopec u Čejče, Přední kout, Kamenný vrch u Kurdějova, Přední kopaniny, Hochberk, Ječmeniště.

Pro každou z nich je vytvořena samostatná e-publikace, kde rostliny i živočichové vypravují své příběhy. Druhy silně a kriticky ohrožené mají zelený nadpis, ty nepůvodní či invazní červený.

Pojďte si jejich vyprávění poslechnout...

HOCHBERK

Lokalita vypráví:

Jsem jen malá lokalita na severních a západních svazích Žlutého kopce (zvaného též Hochberk) nedaleko od obce Popice, mám však velký ochranný potenciál. V minulosti jsem byla běžnou součástí kulturní krajiny. Ještě v 50. letech minulého století mě hojně pokrývaly terasy s drobnými políčky s nadrostem ovocných dřevin. Sloužila jsem jak k zemědělské produkci, tak i přírodě. Díky nedůslednosti hospodaření zde získalo místo k životu mnoho druhů rostlin, které jsou dnes vzácné, nebo již dokonce vyhynulé. Také ohrožení živočichové našli útočiště na extenzivně vypásaných mezích mezi terasami, případně na okrajích polí a v místech, která se kosila.

Moje vlnité svahy s panonskými stepními trávníky hostí významnou populaci vstavačovitých rostlin s výskytem řady evropsky, nadregionálně i regionálně významných rostlinných druhů, například čilimník bílý, len chlupatý (na fotografii níže), hvězdnici chlumní, sasanku lesní nebo třemdavu bílou. Zdejší populace kriticky ohroženého katránu tatarského je považována za třetí nejpočetnější v České republice. Za zmínku jistě stojí i kosatec nízký a kosatec různobarvý (na titulní fotografii). Jsem také významnou entomologickou lokalitou. Při posledním inventarizačním průzkumu bylo na mých mezích nalezeno na 470 druhů hmyzu. Z motýlů zde žije například modrásek černolemý, ohniváček černočárný nebo otakárek ovocný. Moje suché trávníky jsou domovem i kudlanky nábožné nebo

zajímavého nelétavého brouka majky fialové. Vyhřívá se na mně ráda i ještěrka obecná. Jsem hnízdištěm ohrožených ptáků jako je ťuhýk obecný, vlha pestrá nebo bramborníček černohlavý.

V současnosti mě i moje obyvatele ohrožuje absence pastvy a kosení a následné šíření akátu, pajasanu, třtiny křovištní a lékořice lysé. To vše se nyní v rámci projektu LIFE snaží napravit ČSOP Onyx se svými partnery. Moje svahy jsou tak nyní od křovin a náletových dřevin pročištěny a spásány v různých termínech stádem ovcí a koz.

BRAMBORNÍČEK ČERNOHLAVÝ

Jsem sice ještě menší než vrabec, ale rozhodně jsem nepřehlédnutelnější a barevnější! Nikde dlouho neposedím, přelétávám z vrcholu jedné byliny na druhou, podobně jako motýl. Vyhlížím při tom bedlivě hmyz, který je mou potravou. Často pak za ním vyletuji do výše, abych si opět opodál usedl na vršek jiné rostliny nebo keříku. Hnízdo si stavím na zemi v husté trávě, kam samička snáší 5 až 6 nazelenalých vajíček s jemnými rezavými skvrnami. Zahřívá je sama, ale jak se mláďata vylíhnou, tak o ně pečuje spolu se samečkem. V této době jsem hodně vidět, protože nemám rád, když mi někdo chodí kolem hnízda. Vzrušeně přeletuji kolem vetřelce a úzkostlivě se ozývám výstražným tíkáním. Mé hnízdečko nenajdete snadno, bývá velmi dobře ukryto pod trsem trávy.

Jsem tažným ptákem, zimuji ve Středomoří a na africké straně až v polopouštních oblastech Sahary. Nemůžu se většinou už dočkat domů, takže přilétám již koncem března, kdy mě můžete vidět na nejrůznějších otevřených místech, na mezích polí a luk. V tu dobu mi ovšem ještě není úplně do zpěvu, čekám, až se oteplí. Jsem ohroženým druhem. V Česku žijí souvisleji jen na východě státu, zvláště na jižní Moravě. V Čechách se početněji vyskytují především v Českém Středoohoří a na výsypkách u hnědouhelných lomů v Podkrušnohoří.

ČILIMNÍK BÍLÝ

Kdo mne poprvé vidí v plném květu, je uchvácen. Násadu poupat na větvičkách s drobnými lístky mívám opravdu bohatou, bílé či bledožluté voňavé květy představují nádhernou podívanou od června do července. I v zimě umím zaujmout. Mé ojíněné keře totiž vypadají jako skleněné fontány.

Najdete mě na výslunných stráních a v lesních lemech. Raději mám svažitéjší terén s hlubokou, na živiny bohatou půdou. V České republice rostu jen na několika lokalitách jižní Moravy, kde dosahuji svého severozápadního okraje areálu výskytu. Obývám například okolí Bzence, Popic, Pouzdřan, Kurdějova či Židlochovic. S mými příbuznými se můžete setkat i na dovolené v cizích krajích, konkrétně na Kanárských ostrovech a ve Středozeří – z padesáti známých druhů čilimníků si každý z nás našel místo, jež mu nejlépe vyhovuje. Některé byly vyšlechtěny do opravdu roztodivných barev a bývají ozdobou okrasných zahrad.

Pozor, jsem jedovatý! Jako všechny druhy čilimníků obsahuji toxický alkaloid *cytisin*, který se léčebně používá při odvykání kouření.

Při požití většího množství může však tento jed narušit dýchání a vývoj plodu v těle matky. Zejména pro malé děti jsou také nebezpečné mé plody, které jim mohou připomínat lusky hrachu.

Ale vzhledem k tomu, že jsem kriticky ohroženým druhem, nepotkáte mne zase tak často, a tak není potřeba podléhat panice. Rostu totiž většinou jen v přírodních rezervacích anebo v chráněných oblastech.

DRVODĚLKA FIALOVÁ

Na první pohled můžu někomu připomínat čmeláka. Mé tělo je ale na rozdíl od těla čmeláčího lesklé a méně ochmýřené. Jsem ale velká, až 3 cm dlouhá, včela. Nepřehlédnete mě pro mou mohutnost a černou, trochu namodralou barvu, která se na slunci kovově leskne. Samečkové se od samic liší lomenými tykadly, které mají předposlední dva články tykadel nápadně žlutohnědé (prostě páni parádníci).

Patřím mezi včely samotářky a hnízdím v chodbičkách vydlabaných ve ztrouchnivělém dřevě, v nichž budu komůrky ze sekretu slinných žláz. Tam pak kladu vajíčka. Někdy se usadím i v dutině stromu, jindy si zase ustelu v dřevěném špalku. Přezimuji v různých škvírách ve stromech nebo ve zdi.

Jsem důležitá pro opylování rostlin – pyl přenáším na zadních holeních a také v trávící trubici. Samečci si při prvním jarním oteplení vyhlídnou kvetoucí strom, který jim poskytuje potravu. Na něm se obvykle sejde několik samečků, kteří vylučují feromon – pohlavně atraktivní látku, která upozorňuje samičky na jejich přítomnost. Žiji hlavně v teplejších přímořských oblastech, běžná jsem třeba v Chorvatsku, kde mi říkají jednoduše „*velika crna pčela*“. Dříve jsem v Česku bývala vzácná, ale jak se otepluje, posouvám se dál a dál na sever. Ač jsem docela velká, tak létání mi opravdu jde a baví mě, takže hravě překonávám i delší vzdálenosti.

HOŘEC KŘÍŽATÝ

Kořeny hořců se používaly odedávna v lékařství a typická pro ně je výrazná hořkost, odtud mé rodové jméno. Druhové jméno křížatý mám podle toho, že mé tuhé listy jsou při pohledu shora uspořádány do kříže. V minulosti mě lidé užívali především proti moru, uplatňoval jsem se ale i v léčení chovných zvířat. Můj sběr je ovšem nyní zakázaný, neboť jsem silně ohroženým druhem.

Kvetu od července do října modrými, někdy nafialovělými kvítky zvonkovitého tvaru. Modrá ve všech odstínech je vůbec oblíbenou barvou všech hořců. Snad nejkrásnější odstín azurově modré má hořec jarní, hořec panonský je zase fialový někdy až do růžova. Ale občas si vybereme žlutou barvu květů, jak napovídá jméno hořce žlutého, někdy i bílou. A jako správní parádníci nepohrdneme i drobným vzorkem, jako třeba hořec tečkovaný (ovšem tečky má také už zmiňovaný hořec panonský).

Rostu na světlých a sušších loukách a pastvinách nebo v lemech křovin a lesů. Mám rád vápenec, ale stačí mi i vyšší obsah vápníku v půdě. To pak rostou v pásmu od nížiny do podhůří. Někdy ale vystupují až do hor, kde rostou obvykle spíše jiné druhy hořců, které často bývají jejich symbolem (u nás má hořce v logu Krkonošský národní park). Jsem trochu světák, rozšířený v Evropě a západní Asii, od Španělska po Kazachstán a západní Sibiř. Další hořce rostou v mírném pásmu severní polokoule, pár druhů také v Austrálii a Jižní Americe – celkem 360 druhů. V Česku roste sedm druhů a jeden vysazený. Jsme velmi oblíbení v okrasných zahradách, hlavně na skalkách.

Možná by Vás to při prvním pohledu na mne nenapadlo, ale jsem životně důležitý pro motýla modráska hořcového Rebelova. Jeho housenky jsou totiž tak vybíravé, že nejlépe nic jiného než semínky mých květů. Není divu, že je tento krásný motýl kriticky ohrožený.

HVĚZDNICE CHLUMNÍ

Nepotkáte mne často, vyskytuji se poměrně vzácně. Nejraději mám plně osluněné, výhřevné a sušší stráně, stepní nesečené louky a meze. Vyhovují mi vápnité půdy, které ale mohou být klidně kamenité, nebo mělké. Nejsem horský typ, raději jsem v nížinách a pahorkatinách, tak do nadmořské výšky 700 metrů.

V Česku rostu roztroušeně v teplejších oblastech kolem Prahy, v Polabí, okolo Žatce, Teplic a na střední a jižní Moravě. Jinak jsem rozšířena v západní, střední a jihovýchodní Evropě včetně evropské části Ruska, na západní Sibiři i v okolí Kavkazu.

Dorůstám až 40 cm a od července do září se zdobím fialovými květy se žlutým středem. Právě pro tyto krásná a bohatá květenství, s jemnou vůní po vanilce, mne často pěstují jako okrasnou rostlinu v zahradách a parcích. Můžete se tam se mnou setkat v mnoha barevných kultivarech od fialově modré, fialově purpurové, karmínově růžové, světle růžové, přes bílou.

Mohli byste si mě snadno splést s mou příbuznou hvězdnicí novobelgickou. Ta ovšem není tak výrazná a hezká jako já a také není v přírodě tak vzácná. Pochází ze severní Ameriky a často zarůstá krajinu jako plevel.

KATRÁN TATARSKÝ

Díky velkému množství bílých kvítků v květenství přirozeně kulovitěho tvaru vypadají mé rostliny při pohledu z dálky jako pasoucí se ovce. Jsem nejznámějším zástupcem skupiny takzvaných stepních běžců – rostlin, které jsou výborně přizpůsobeny k šíření větrem. Suchá lodyha s květenstvím se po dozrání plodů odlomí od kořene, a jak ji vítr kutálí po stepi, postupně z nich trousí semena. Jsem až metr vysoký a vyrůstám roztroušeně v teplých otevřených stepích. Rostu v Pánském oblasti střední Evropy a v jihovýchodní Evropě a dále směrem na východ až po západ Sibíře. Jsem znám mimo Českou republiku také z Rakouska, Slovenska, Maďarska, Srbska, Bulharska, Rumunska, Turecka, Ukrajiny a Ruska, kde nejčastěji obývám bezlesá území stepí. Severní hranice mého výskytu prochází právě Českem, kde se omezeně vyskytují v některých jižních oblastech Moravy.

Nejraději mám teplé a dostatečně osluněné stráně, meze a úhory orientované k jihu. Někdy se také nečekaně objevím v sadech, na vinicích nebo i sečených loukách. Pro zdárný růst mi vyhovují hluboké a vápnité, výživné půdy, které jsou převážně suché. Pro spolehlivé vyklíčení semen požadují stanoviště s nesouvislou vegetací (například s narušeným drnem kopyty zvířat). Proto se často objevím v místech, kde se pasou ovce nebo kozy. S nimi mám ale mírně ambivalentní vztah, neboť jsem pro ně často rovněž chutným zpestřením jídelníčku...

KAVYL IVANŮV

Miluji suché výslunné stráně a ve stepi, v pásmu od nížin do pahorkatin. Kvetu jen krátce, od května do června. Díky změnám vlhkosti pomáhají mé dlouhé osiny zavrtávat obilky do půdy, abych mohl růst dál. Tyto zrnka jsou tak ostrá, že mohou zranit i pasoucí se ovce, když jim obilky proniknou až do kůže. Najdete mě ve střední, jihovýchodní a východní Evropě, na severu nejdále v jižním Švédsku, na západě ve východní Francii. Ale také mám domov na jižní Sibiři a ve Střední Asii, jsem jedna z typických trav zdejších stepí. V Česku se vyskytují roztroušeně hlavně v teplejších oblastech. Potkat se se mnou můžete v severozápadních a středních Čechách a na jižní Moravě. A jsem tu chráněný, stejně jako v Polsku a Rusku, patřím mezi ohrožené druhy rostlin.

Pro svou neobvyklou krásu jsem pěstován i v zahradách jako okrasná bylina. Někdy mi také říkají kavyl pernatý, protože jsem podobný ptačím perům. Ale mé pravé jméno je podle poustevníka Ivana, vypadám prý jako jeho vousy, také mě tak lidově nazývají – vousy svatého Ivana. Víte, kdo to byl? Svatý Ivan byl významnou postavou českých dějin, první poustevník. Oslovoval středověké svatopisce i české obrozence. Žil v 9. století v jeskyni ve Svatém Janu pod Skalou. Jeho prostý život byl těsně spjat s přírodou, proto se k němu, podobně jako ke svatému Františkovi z Assisi, hlásí často někteří ekologičtí aktivisté jako ke svému patronu. A na to jsem opravdu pyšný.

KOSATEC RŮZNOBARVÝ

Nespletete si mne s žádným jiným druhem! Stačí jeden pohled a je naprosto jasné, proč je mé druhové jméno různobarvý. Vnitřní okvětní lístky mám světle až sytě žluté s jemným hnědofialovým žilkováním. Vnější jsou bělavé s výrazným hnědým žilkováním, které se v různé míře slévá směrem k vrcholu okvětních lístků do souvislé hnědé plochy. Ta má u okraje žlutý lem. Aby toho nebylo málo, ztrátou žlutých barviv u mých více severně rostoucích přátel vznikly květy bílé s fialovou. Také může občas dojít k omezení všech barviv a jsme pak čistě bílí, typičtí albíni. Květy jsou nevonné, široké až 6 cm a můžete je na mně obdivovat od května do června.

Jsem teplomilný, daří se mi na osluněných stepních trávnících, výslunných stráních, v lemech a na světlinách teplomilných doubrav, na písčinách, od nížin až do pahorkatin. Areál mého výskytu není velký, zahrnuje střední a jihovýchodní Evropu, zhruba od jižního Německa a Švýcarska, dále na východ po Bulharsko a západní část Ukrajiny. V České republice rostu pouze na Moravě.

Jsem známou rostlinou už od středověku. Italský renesanční lékař a botanik Pie-

tro Andrea Matthioli o mě dokonce hovoří ve svém Herbáři (z roku 1562) jako o „nejvýbornějším“ rostoucím kosatci. Můj oddelek se často používal v lékařství, byl i oblíbenou rostlinou magickou – zaháněl zlé duchy a zloděje, pro své „jisté“ účinky se stal i vyhledávanou ozdobou ložnic.

V současné době jsem silně ohroženým druhem, zákon mě chrání v České republice i na Slovensku.

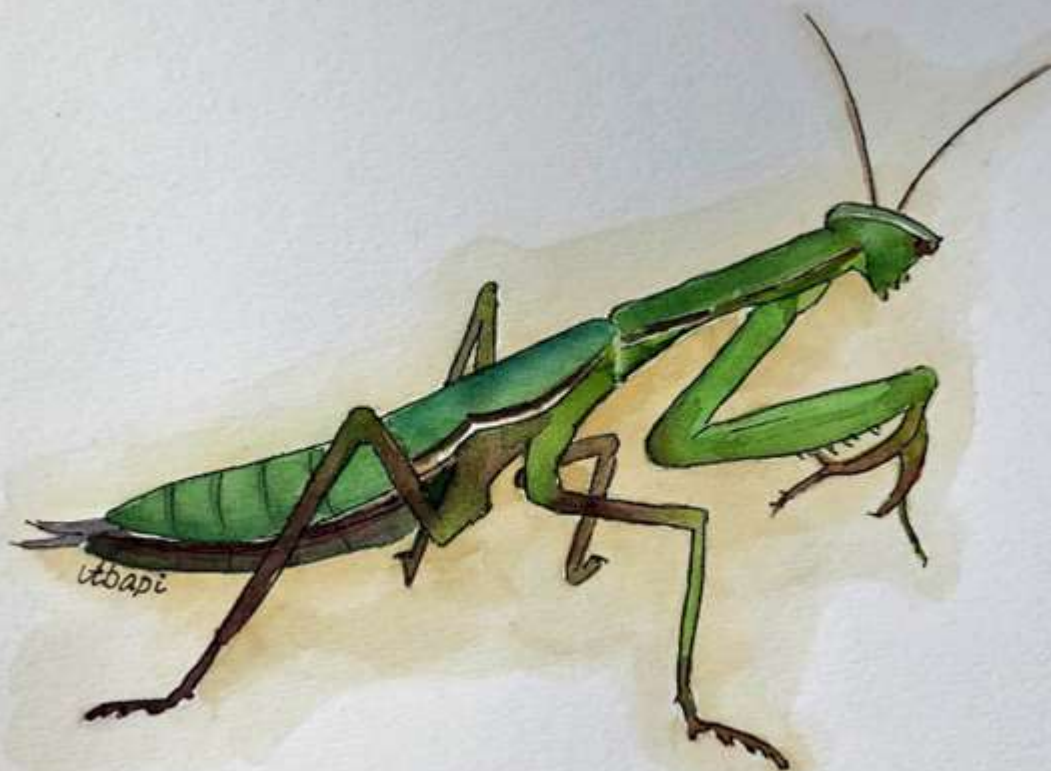

KUDLANKA NÁBOŽNÁ

Už na první pohled vás určitě zaujme můj přední pár končetin, který je skvěle uzpůsoben k uchvacování kořisti – však se jim také říká loupeživé. Tyto mé nožky fungují jako střenka zavíracího nože, kořist bleskovým sklapnutím přivřu mezi ozubenou holeň a chodidlo. Dělán to nenápadně, při lovu dokonale využívám své hnědé nebo zelené maskování a na úlovek dokážu číhat opravdu dlouho, bez jediného hnutí. Poté vystřelím své loupeživé nohy, zachytím kořist a zaživa ji sežeru. Většinou lovím drobný hmyz, třeba sarančata. Ale stává se, že při nedostatku potravy mé samičky klidně sežerou vlastního samečka, který je o dost menší.

Jsem také jedním z mála druhů hmyzu, který dokáže vnímat člověka. Jen se podívejte, jak za Vámi točím hlavu a budu se vám dívat přímo do očí...

Dříve jsme nebyly v Česku příliš rozšířené – vyskytovaly jsme se hojněji pouze v nejteplejších oblastech jižní Moravy. Ale současné oteplování podnebí mi velmi vyhovuje, a tak mohu bez obav putovat směrem na sever a severozápad, a to až do oblasti Polabí. Zavítala jsem už také do Beskyd nebo Krkonoš. Všude v Čechách jsem chráněná jako kriticky ohrožený druh.

MAJKA FIALOVÁ

Třebaže brouka příliš nepřipomínám, patřím skutečně mezi ně. Matu okolí tím, že nemám funkční křídla, ale pouze malé, zakrnělé krovky černomodré barvy, s nádechem do fialova. Neumím tedy létat, zato mám jiné možnosti, jak se bránit před predátory. Moje zbraně jsou „chemické“, díky nim jsem nejjedovatějším broukem v Čechách! Při podráždění vylučuji ze žláz na boku mého břicha olejovitou nažloutlou tekutinu. Odborně se jí říká hemolymfa (krvomíza) a je to vlastně něco jako krev v říši bezobratlých. Člověku může způsobit podráždění pokožky v podobě puchýřů a bolestivého otoku. Tekutina obsahuje jed *kantaridin*, ze kterého se v minulosti v malém množství vyrábělo afrodiziakum známé jako španělské mušky. Vyšší dávka kantaridinu však způsobuje perforaci střev, neolizujte mě tedy, prosím. A raději na mě ani nesahejte.

Díky svému komplikovanému vývoji jsem totiž poměrně vzácná. Nakladu sice až 10 000 vajíček, ale jen velmi málo larviček se dožije dospělosti. Nemají to jednoduché. Šplhají po rostlinách a vyhlížejí hostitelský hmyz, zejména včely – samotářky. Těch se pak přichytí, což je vskutku akrobatický výkon, a nechají se odnést do hnízda. Tam si trochu sobecky pochutnají na včelích vajíčkách, zvětší svůj objem a pokračují konzumací medu a pylu. Někdy nám v této fázi vývoje říkají ošklivým názvem „včelí veš“. V hnízdě larvy přezimují, na jaře se zakuklí. Až pak se stávám dospělým broukem, vylézám z včelího hnízda a hledám si ženicha či nevěstu.

OTAKÁREK OVOCNÝ

Nejsem rozhodně žádný drobek, rozpětí mých křídel je okolo 6-9 cm. Na křídlech mám patrné ostruhy, o dost delší než můj blízký příbuzný otakárek fenyklový. Létám velmi rychle a jsem aktivní během slunečního dne.

Samice si pro kladení vajíček vybírají spíše menší, solitérní, plně osvětlené keříky. Vajíčka kladou jednotlivě či po dvou na listy živných rostlin. Každá housenka má tak po vylíhnutí celou rostlinu jen pro sebe. Živí se nejraději na dřevinách z čeledi růžovitých, zejména má ráda hlohy a slivoně, ale také střemchy nebo třešně mahalebky. A jsou to opravdové krasavice a navíc nebojácné! Housenka je nejprve černá s červenou kresbou, později zelená s černými pruhy a oranžovými tečkami. Při ohrožení se nahrbí, vysune dva oranžové růžky a při tom vylučuje páchnoucí výměšek.

Nejraději mám výslunné skály, skalní stepi a lesostepi, často vystavené na jih. Vyhledávám především místa s křovinatou vegetací, mám rád i zanedbané sady. Při zarůstání krajiny nás otakárků bohužel postupně ubývá. Pro udržení mých životních podmínek je nutné ponechat lesostepní charakter stanovišť. Vyhovují mi místa s rozšířenou pastvou koz, nemusí škodit ani maloplošné vypalování zapojených křovin. Patřím mezi skutečné klenoty naší fauny, jsem zákonem chráněný jako ohrožený druh.

PAJASAN ŽLÁZNATÝ

Nejsem zdejší. Pocházím ze severovýchodní Číny a do Evropy jsem se dostal přes okrasné zahrady koncem 20. století. Postupně se ale šířím do volné krajiny a dnes patřím mezi jedny z nejnebezpečnějších invazních druhů rostlin na světě.

Jsem totiž vitální a rychlerostoucí, už za první rok narostu klidně i dva metry. V dospělosti jsem statný až 25 metrů vysoký strom. A jsem nenáročný, jen poněkud teplomilný, jinak odolávám suchu, mírnému zasolení a emisím. Koncové větve mám sytě oranžově žluté, borka (kůra) starších stromů je hladká s výraznými podélnými bílými jizvami. Tmavě zelené lichozpeřené listy po rozemnutí prsty silně nepříjemně zapáchají po myšíně.

Daří se mi ve všech typech biotopů, včetně těch extrémních jako jsou mokřady nebo skály, rozhodně mám rád stepi. Dokáži se velmi dobře rozmnožovat pomocí semen i kořenů. Ostatní rostliny vytlačuji zastíněním a toxickými látkami, které vypouštím do půdy. Protože dokážu růst opravdu kdekoliv, zvládnou prorůstat betonem nebo zdmi a ničím tak i budovy.

Není pro mě moc využití. Jako palivo nejsem vhodný, protože obsahují velké množství terpenů. V sadovnictví je problém s mou krátkověkostí a nízkou stabilitou – kořeny často uhnívají a mé nadzemní části jsou velmi křehké.

Navíc můj prodej není už nějakou dobu v Evropské unii povolen, stejně jako výsadba.

Lidé se mnou bojují pomocí herbicidů, a to postřikem na list nebo injekcemi přímo do kmene. Zatím jim stále odolávám...

SASANKA LESNÍ

My sasanky jsme společně s koniklecí vývojově nejstarším rodem vyšších rostlin. Dříve mi říkali sasankovka, větrnice, zkráceně také sasa nebo sisi. V anglicky mluvících zemích jsem známá jako sněžinka větrná (*snowdrop windflower*).

Je nás vícero druhů, především bíle kvetoucích, některé sestřenice kvetou i žlutě. Já jsem ale speciální. Už jen tím, že mé druhé jméno je trochu matoucí, protože vůbec nerostu v lese, maximálně na jejich okrajích.

Můžete mě nalézt spíše přímo na loukách nebo okrajích luk – konkrétně v suchých trávnících, na výslunných stráních i v lemech lesů a na lesních světlinách. Ráda rostu převážně na vápenci, v pásmu od nížiny do podhůří, v teplejších oblastech se vyskytuje roztroušeně, jinak ojediněle.

Oproti dobře známé sasance hajní jsem podstatně vyšší, s poměrně velkými plnými bílými květy 5-7 cm v průměru. Mám však řadu kultivarů včetně vyšlechtěných podob s obrovskými květy do zahrad. Kvetu v květnu a červnu. Dlouhé stonky květů se v noci a při zamračeném počasí sklánějí k zemi, tak jsou tyčinky i semeníky dobře chráněny před rosou a deštěm. Mám uzavřenu vzájemně výhodnou dohodu s mravenci. Mé plody nesou masitý přívěsek, jenž obsahuje pro

mravence velmi velmi lákavé a výživné látky – a tak se při jejich stěhování do mraveništních zásobáren starají o efektivní rozšiřování mých semen.

Před několika desetiletími jsem bývala na jižní Moravě i v některých oblastech Čech poměrně hojná, v současnosti již patřím k silně ohroženým druhům naší květeny. Velké nebezpečí pro mě představuje postupný zánik mých přirozených biotopů, chemizace prostředí a také bohužel časté vyrývání neukázněnými skalničkáři.

TRNOVNÍK AKÁT

Jsem akát, celým jménem trnovník akát. Přišel jsem k vám ze severní Ameriky, kde se mi nedařilo zdaleka tak dobře. Musel jsem hodně bojovat o své místo na slunci s jinými stromy. Tady, v Evropě, je to pro mne mnohem snazší.

I když mohu dorůst až 30 m, jsem příbuzný vašemu hrachu, máme podobný květ. Stejně jako on a další příbuzní naší čeledi, jsme oceňováni za to, že obohacujeme půdu o dusík. Já tuto svou superschopnost ovšem využívám ještě jinak... Vázáním vzdušného dusíku prostě způsobím „přehnojení“ stanoviště a tím hubím vše v okolí. Mám potom více místa, i když za cenu života jiných rostlin.

Ale přináším také užitek! Med z mých voňavých květů je opravdu výborný, já si myslím že úplně nejlepší ze všech. A je taky nejléčivější. Mé sušené květy, čerstvá kůra i větévky jsou také léčivé, pomáhají třeba na žaludeční překyselení. Dřevo mám velmi tvrdé, používá se v nábytkářství, na stavbu plotů nebo malých člunů. V přímořských státech ze mne dělají okna a dveře, neboť jsem velmi odolný proti slanému mořskému vzduchu. Mé dřevo je také velmi výhřevné, nejvíc z běžně používaných dřev na topení.

Já vím, že vy lidé se mnou bojujete. Ne všechna místa, která se mi pro můj život líbí, se líbí i vám. Někdy si zkrátka vyberu území, kde ohrožuji rostliny sice ne tak prospěšné jako já, ale zase třeba vzácné nebo jinak krásné. Mně nevadí, když mě

někde třeba trochu víc vyřezáte, mám spoustu jiných míst, kde se mi dobře daří.

Moc bych ale si přál, kdybychom společně našli rovnováhu a já si mohl růst tam, kde jsem jen užitečný, a zároveň neškodím.

TŘEMDAVA BÍLÁ

Řekli byste, že jsem příbuzná s pomeranči, citróny a mandarinkami? Opravdu patřím do stejné čeledi routovitých jako citrusy, a jsem jejím jediným zástupcem u nás. Na první přivonění mi dáte za pravdu, omamná citrónová vůně mých květů je nezaměnitelná.

Jemná růžovobílá květenství mne zdobí od května do června. Nedotýkejte se jich prosím! Obsahují silice, které mohou u citlivých osob způsobit kožní alergickou reakci. Je to díky fotosenzibilním látkám, kdy se kůže stane citlivou na ultrafialové paprsky a vznikají nepříjemné puchýře. Tyto aromatické silice obsahují také extrémně těkavou a vysoce hořlavou kapalinu izopren, kterou je v horkém vzduchu možné podpálit sirkou. Někdo tvrdí, že se mohu i samovznítit... Asi proto mi lidově říkají „Mojžíšův keř“ (podle biblické zprávy o hlasu Božím z hořícího keře v Exodu 3) a v anglicky mluvících zemích „*burning bush*“ (hořící keř) nebo také „*gas plant*“ (plynová bylina).

Český i latinský název bílá – *albus* nemá původ v barvě květů, ale v barvě mého dřevnatého kořene, který se dříve hojně využíval v lidovém léčení proti střevním parazitům, moru a k vyvolání potratu. Na Balkáně jsem lidovou kulturou po-

važována za bylinu silně svázanou s vílami a rusalkami, v Bulharsku si mne dívky vázaly do věnců na ochranu „před draky“ a byla jsem používána k magickým lidově-léčitelenským praktikám.

Najdete mě ve světlých lesích a lesostepích teplejších oblastí, v pásmu od nížiny až po pahorkatinu jižní a střední Evropy, západní a střední Asie a Číny. Dříve mě lidé užívali k léčbě moru a střevních parazitů. Dnes jsem chráněným, ohroženým druhem, takže to s těmi sirkami opravdu nezkoušejte...

ŽUHÝK OBECNÝ

Ačkoli jsem jen o něco větší než vrabec, jsem docela odvážný nejen díky své „lupičské“ černé pásce přes oči a silnému hákovitému zobáku. Musím být, vždyť moje mláďata denně sní polovinu své váhy. Za jednu sezónu musím sehnat pro svá žravá mláďata až 4600 kusů kořisti. Lovím hlavně hmyz, pavouky nebo jiné bezobratlé. Ale umím ulovit i drobné savce, plazy, obojživelníky nebo i jiné ptáky. Kořist vyhlížím z vyvýšeného místa a chytám ji na zemi i v letu. Co nesním, často napichuji na trny keřů jako zásobu potravy do budoucna. Proto mi v Čechách lidově říkají „masojídek“ nebo „napichovač“, latinsky jsem si dokonce vysloužil rodové jméno *Lanius* – řezník.

Mám rád, když na pastvinách zůstávají i nějaké křoviny. Své hnízdo si totiž stavím nejčastěji pod ochranou ostrých trnů, třeba v trnkách či růžích. V Česku hnízdím od nížin až po hory, oblíbil jsem si otevřenou obhospodařovanou krajinu.

Jsem tažným ptákem, zimují hlavně ve východní a jižní Africe. Domů přilétám od konce dubna do počátku května, odlétám koncem července a v průběhu srpna, jednotlivě ještě i v září. Můj areál sahá od Pyrenejského poloostrova přes celou Evropu východně až do dálné Asie a jižně do kyrgyzských stepí.

VLHA PESTRÁ

Nejen ledňáčkovi se říká létající klenot české krajiny. Když mě někdo poprvé uvidí, nejčastěji zvolá: „papoušek“! Řadím se ale do řádu srostloprstých, kam patří také všichni čtyři nejkrásnější čeští ptáci, kromě ledňáčka ještě dudek chocholatý nebo mandelík hajní. Snad se kvůli tomu strnad a žluva neurazí...

Jsme hojné v jižní Evropě, v Česku jsme poprvé zahrnuty v roce 1952 u Lednice na Moravě. Hnízda si stavíme častěji v koloniích, ale i v jednotlivých párech. K tomu potřebujeme kolmé svahy bez vegetace, v nichž si vyhrabávají hnízdní nory. Na vyhloubení nory i na krmení mláďat se podílíme oba dva – sameček i samička. Jižní Moravu máme rády, protože se zde nachází mnoho otevřených ploch sprašových stěn, zemníků a pískoven. Ale podnikáme výlety i na Moravu severní a do jižních Čech. Patříme mezi silně ohrožené druhy.

Jsme přísně tažní ptáci, na zimu nikdy nezůstáváme v hnízdišti a odlétáme do tropické Afriky. Létat nás prostě baví, někomu snad můžeme připomínat i přerostlé pestré vlaštovky. Za den urazíme s velkým přehledem klidně i 500 km.

Do Afriky na zimu prostě musíme, protože co bychom tu, v Česku, jedli. Asi polovinu naší potravy totiž tvoří blanokřídlý hmyz jako vosy, sršně, čmeláci a včely, někdy také vážky, a ty zde v zimě prostě nepoletují.

Dokážeme nachytat denně až 250 kusů hmyzu včetně včel, za to nás nemají moc v lásce včelaři. Ani ostrá a nebezpečná žihadla nás neodradí. Zbavujeme se jich úplně jednoduše. Hmyzem tak dlouho tlučeme o něco tvrdého, až žihadlo samo odpadne.

VSTAVAČ VOJENSKÝ

Dříve jsem patřil u nás k poměrně častým druhům orchidejí, ale už nás v současnosti ubývá. Rád roste na spraších nebo pískovco-jílovitých půdách. Nesnáším zástín, přesto vyžadují v blízkosti křoviny, takže nejvíce mi vyhovují lesostepi.

Mé druhé jméno „vojenský“ mi dali podle tvaru mých květů. Ty totiž připomínají postavu rozkročeného vojáka s přilbou, dříve se mi také říkalo přilbonosný. Při uvádění voním sladkým kumarinem, který připomíná vůni čerstvě pokosené trávy. Potlačuje chuť, takže mě chrání přes snědením pasoucími se zvířaty. Květy ovšem do vojenské „khaki“ mají daleko, jsou jemně fialové s bílými nádechy, z vnitřní strany křopenaté. Někdy můžu kvést i čistě bíle.

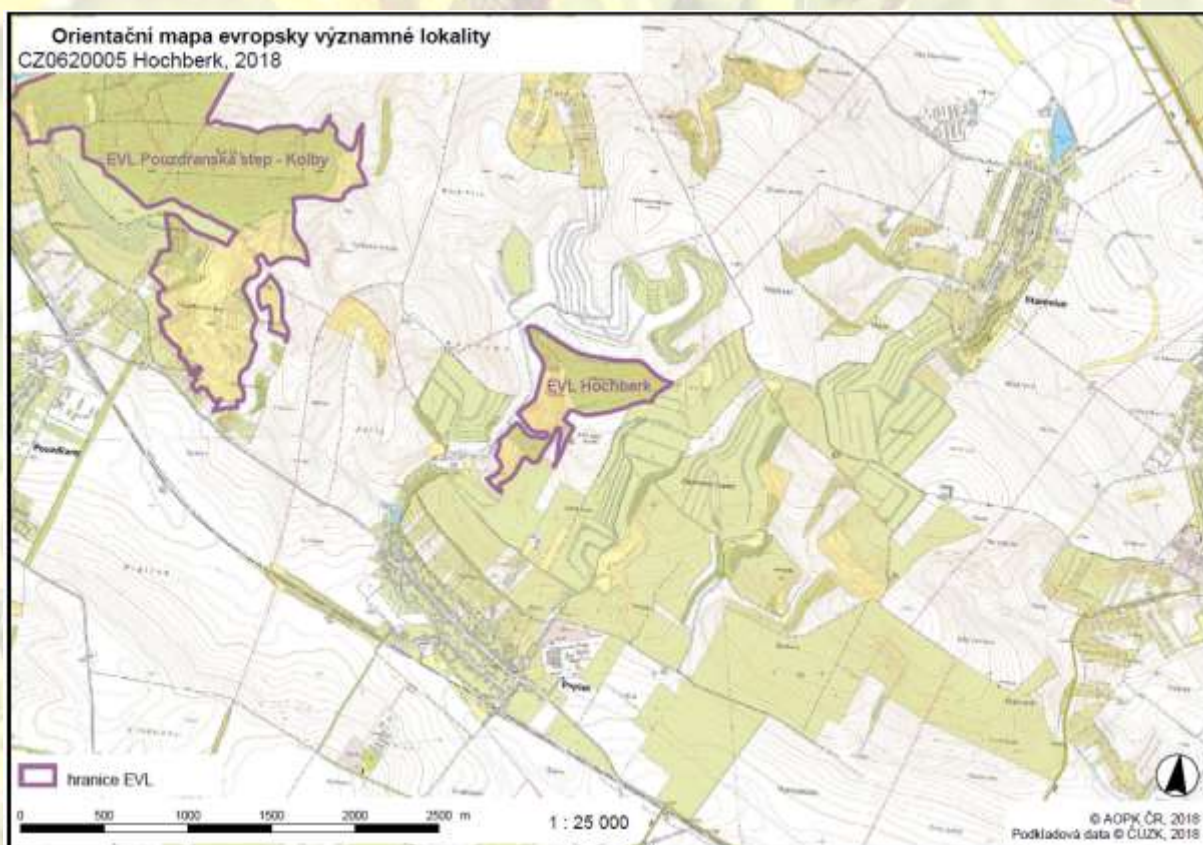
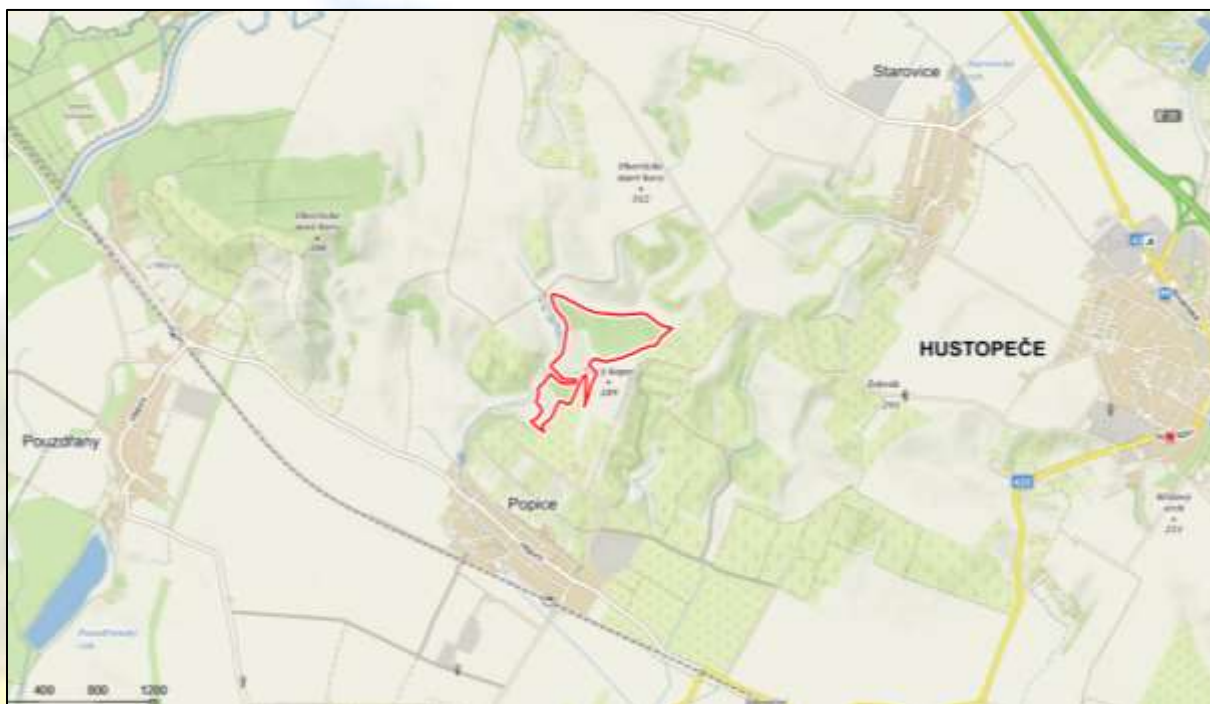
Můj život je dlouhý, pozvolný, od klíčení semene po vyrašení prvních listů nad zem uběhnou průměrně čtyři roky. A stejně dlouho trvá, než se objeví první květy. Za příznivých podmínek se můžu dožít i patnácti let. Nejvíce jsem ohrožován zarůstáním lesostepí díky změně v zemědělském hospodaření v druhé polovině 20. století. Mnoho otevřených travnatých míst, kde jsem se pravidelně vyskytoval, přestalo být spásáno a koseno, zarostlo býlím a křovinami. U nás roste v Českém středohoří, Českém krasu, Polabí a nejvíce na jihu a jihovýchodě Moravy, poměrně častý jsem v Bílých Karpatech. Patřím mezi kriticky ohrožené druhy naší květeny.

A víte, jaký je původ slova orchidej? Pochází z řeckého Orchis, což znamená varle, na základě podobnosti kořenových hlíz orchidejí s pohlavními žlázami mužů. Český název mého rodu „vstavač“ rozvinul tuto myšlenku ještě dále a vychází z pověry o domnělých afrodisiakálních účincích hlíz... V každém případě všechny druhy našich orchidejí jsou ohrožené a zákonem chráněné, tudíž jakékoliv pokusy, zahrádkářské nebo léčitelské, jsou zakázány.

UMÍSTĚNÍ

Odkaz na mapy.cz: <https://mapy.cz/s/jemedobapu>

FOTOGALERIE

Výrazně žlutě kvetoucí **sasanka pryskyřníkovitá** je krásná, ale jedovatá.

Brzy na jaře, dříve, než vyraší listy na stromech, kvete již **dymnivka dutá**.

Něžný květ **pupavy obecné**, jehož kvetení není určeno věkem rostliny, ale závisí na velikosti listové růžice, která závisí na okolních podmínkách.

Hořec křížatý, jeho rodové jméno pochází z doby, kdy se jeho kořeny běžně využívaly ve farmacii a typická pro ně byla právě výrazná hořkost.

Přestože je **hvězdnice chlumní** naším domácím druhem, známe ji v současné době spíše ze zahrádek, kde se často pěstují její různobarevné kultivary.

Hvězdnice zlatovlásek roste v teplejších oblastech na výslunných stepních stráních, skalách a pastvinách, je zařazena k ohroženým druhům naší květeny.

Žlutásek jižní odpočívá na chrastavci. Samci vyhledávají samice aktivně tzv. patrolováním: proletují nad biotopem, kde by se samice mohly vyskytovat.

Kobylka zelená je sice velký druh hmyzu, ale díky doslova trávovému zbarvení jí v hustém porostu sotva spatříme. Na horní straně těla samci mívají rezavý pruh.

Kosatec různobarvý má rozvětvené květní stonky, které mají v létě 2-3 květy, které dělají pestrostí barev čest svému druhovému jménu.

Třemdava bílá, navzdory svému jménu, kvete vrcholovými hrozný růžových květů jemného barevného nádechu s výrazným temně purpurovým žilkováním.

Tato publikace byla vytvořena díky projektu LIFE17 NAT/SK/000589 „Obnova biotopů a druhů subpanonských travinnobylinných porostů“, který je podpořen z komunitárního programu LIFE Evropské unie, za podpory Ministerstva životního prostředí ČR.

Nejedná se o vědeckou publikaci. Texty jsou z části převzaty z externích zdrojů. Seznam použité literatury je na vyžádání u autorů.

Text: **Roman Barták, Ivana Mariánková, Štěpánka Konupková Kalousová**

Fotografie: **František Jaskula**

Ilustrace: **Petra Fügnerová**

ZO ČSOP ONYX, 2022

www.csoponyx.cz

